

Димитар ДИМЕСКИ
професор по историја
dimeskidimitar1@gmail.com

КЛИСУРОВ ИЛИ КОСЕВ: ВИСТИНАТА НА ЕДЕН ИСТОРИЧАР И НЕЈЗИНИОТ ДАМОКЛОВ МЕЧ

Апстракт. – Овој труд го третира прашањето за човекот, кој го минал последниот период од својот живот борејќи се против постоењето на македонската нација, за чие признавање се борел половина живот. Се работи за Дино Косев, кој во одреден период од историјата на НР Бугарија бил „првата виолина“ на бугарската историографија. Целото негово творештво постојано се движело на границата меѓу патриотизмот како доблест, историјата како наука и политичката прагма, како средство за остварување на висок општествен статус. Долните редови ќе го покажат влијанието на политиката, која претставува постојана опасност за историската наука, односно Дамоклов меч, кој виси над идеалот на историчарот за откривање на научната вистина. На патот кон заклучокот, најпрво ќе го поставиме Дино Косев во неговото историско време, третирајќи ја неговата кариера низ настаните на секогаш немирниот Балкан, а потоа преку неговото историографско творештво меѓусебно ќе ги спротивставиме неговите дела. Притоа, ќе бидат разгледани неколку прашања од историјата на османлиска Македонија, кои ги избравме како класични примери за генералната слика во неговите дела во односниот период. Трудот прикажува мал сегмент од вечната борба на историската методологија со поставените партиски и државни аксиоми.

Клучни зборови. – политика, историографија, Македонија, Бугарија

Во текот на потрагата по научната вистина, историчарот, кој како општествено суштество и самиот е дел од историјата, се соочува постојано со проблеми, кои произлегуваат од самиот предмет на историјата, кој

не е очигледен и видлив, туку се наоѓа во свеста на човекот и општеството.¹ Патот до вистината во историската наука често запира пред вратите на политиката, особено во општествата каде политиката доминира во сите аспекти на животот. Во таква ситуација, квалитетот на историчарот, како и неговата искрена желба за откривање на вистината, често паѓаат во втор план.

Сакајќи да се заштити од непријателската реакција на околината, но и сакајќи да задржи одреден општествен статус, историчарот ја заменува потрагата по вистината, научноста и отвореноста за нови сознанија, со канализирање на фактите врз основа на аксиомите, кои ги поставува политиката. Историографските дела кои се настанати во вакви услови започнуваат да следат одредена вонстручна општествена цел, односно да извршуваат задачи, кои ги пречекоруваат рамките на науката. Така, политиката претставува постојана опасност за историската наука, односно Дамоклов меч, кој виси над идеалот на историчарот за откривање на научната вистина. Во овој труд, ќе го анализираме животот и творештвото на историчарот Дино Ќосев, ставајќи го во неговото историско време.

Првиот дел од трудот се однесува на животот на Дино Ќосев, неговиот професионален и идеолошки развој, но и неговата поврзаност со политичките настани на Балканот. Имајќи ја предвид улогата на општеството во формирањето на светогледот на историчарот, овој дел од трудот треба да ја открие матрицата на Дино Ќосев, моралните и идеолошките определби, со кои пристапувал кон историографските прашања.

I

Животниот пат на Дино Георгиев Ќосев започнал во 1901 година во Кукуш, еден од најважните политички и културни центри на османлиска Македонија во втората половина на XIX век. Во годините на неговото раѓање овој град претставувал и вистинска тврдина на Македонската револуционерна организација (МРО).² Судбината на Дино Ќосев ќе одреди тој да го именува својот роден град прво како „гнездо на националната преродба и револуционерната борба на македонскиот народ“;³ а потоа како „гнездо на бугарската национална преродба и на револуцио-

¹ Митровиќ 1995, 15

² Повеќе информации за Кукуш види: Влахов, 1963; Полјански 1972, 53-61.

³ Ќосев 1954, 157.

нерните борби во Македонија и Одринско“.⁴ Кон крајот на XIX и почетокот на XX век, во религиозно-просветна смисла Кукуш се наоѓал во орбитата на Бугарската Егзархија, за што придонел трендот на откажување од Унијата и пристапување кон Егзархијата, што во последната деценија на XIX век станал масовна појава во Кукушко.⁵ Во такви услови, Дино Ќосев го минал раното детство и го започнал своето школување во егзархиските просветни институции во Кукуш. Со започнувањето на Првата балканска војна во 1912 година, Македонија била претворена во вистинско шаренило од војски и административни органи, а во неколку градови, меѓу кои и Кукуш, се случила состојба на кондоминиум, која траела до разврската во Букурешт во 1913 година.⁶ Ваквата ситуација претставувала вистинска катастрофа за локалното население во овој регион, чие секојдневие било исполнето со терор, страв, пљачкосување и горење на куќите.⁷ Состојбата уште повеќе се влошила во текот на Втората балканска војна, во летото 1913 година. Грчката армија, настапувајќи против бугарската, систематски до темел ги уништувала сите населени места кои ѝ излегувале на патот.⁸ Така, со влегувањето на грчката војска во Кукуш, на 4 јули 1913 година, истата започнала да го пали целиот град.

Ваквата состојба на бојното поле во Кукушко и околните региони ги предизвикала најголемите двонасочни миграции во Македонија во Балканските војни. Имено, населението кое во претходниот период било под верска јурисдикција на Патријаршијата, брзало кон југ, на териториите окупирани од грчката војска, додека населението под јурисдикција на Егзархијата се упатило кон север, во надеж дека ќе добие заштита од пушките и бајонетите на бугарската армија. Така, егзархистите од Кукуш се упатиле кон Струмица и струмичките села, кои до крајот на Првата светска војна биле дел од Бугарија. Семејството на Дино Ќосев се нашло меѓу околу 2700 бегалци, кои од Кукуш емигрирале во Струмица.⁹ Ќосев учел во трикласната егзархиска гимназија во Струмица, а по завршувањето на Првата светска војна заминал во Виена, каде

⁴ Ќосев (Ed.) 1968, 13.

⁵ Ѓорѓиев 2003, 108.

⁶ Стојанов 1969, 47; 138-142.

⁷ Повеќе за последиците од војните за локалното население види го извештајот на Карнегиевата комисија: *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars* достапен на: <https://archive.org/details/reportofinternationaloointeuoft> (пристапено на 21.08.2021).

⁸ Стојанов 1969, 215.

⁹ Панчевски, Стоев 1969, 297.

завршил ветеринарна медицина. Како доктор по ветеринарна медицина, Ќосев се вратил во политички нестабилната Бугарија.

По враќањето во Бугарија, Ќосев станал дел од ВМРО-Обединета, организација која била настаната врз основа на Мајскиот манифест во 1925 година. Таа била составена од поранешни членови на ТМОРО, Илинденската организација и федералисти, а по својот начин на делување била легална.¹⁰ Во текот на нејзиното постоење, ВМРО-Обединета била во постојан контакт со комунистичките партии на Балканот, но и со меѓународните комунистички институции, со чија поддршка се формирала. Дино Ќосев станал дел и од редакцијата на нејзиниот печатен орган „Македонско дело“, кој излегувал во Берлин, Виена и Париз, во периодот од 1925 до 1933 година.¹¹ Во годините додека постоел, весникот бил своевидна *тврдина на македонизмот*. Во наведениот весник, тој објавил повеќе негови статии, за разни теми од историјата на македонското ослободително движење, како и за најистакнатите личности на Македонската револуционерна организација (МРО).¹² Статиите ги пишувал под псевдонимот *Д. Клисуров*, а особена инспирација му било Илинденското востание, како „дело на целиот македонски народ“.¹³ Најдобра илустрација за ставовите на Ќосев и неговите истомисленици во ВМРО-Обединета е еден повик на Областниот комитет на ВМРО (Об.) до населението во Пиринска Македонија, каде читаме „*Ние треба да изјавиме, за да не чујат сите, дека не сме ниту Срби, ниту Грци, ниту Бугари. Ние сме Македонци, самостојна македонска нација. Само така најдобро ќе ја браниме самостојноста на нашето движење и нашето право за независна македонска држава*“.¹⁴ Во 1932 година, кога ВМРО-Обединета го засилувала притисокот до меѓународните комунистички организации да го признаат постоењето на македонската нација и јазик, Дино Ќосев бил еден од

¹⁰ Повеќе за дејноста на ВМРО-Обединета види: Катарџиев 1983, 83-162.

¹¹ Според мемоарите на Димитар Влахов, редакцијата на весникот ја сочинувале Владимир Поп Томов (псевдоним В. Граков), кој бил и главен редактор на весникот, потоа Димитар Влахов, Јурдан Анастасов (псевдоним Сидер и Меглинец), Дино Г. Ќосев (псевдоним Д. Клисуров), Т. Рилски и др. Види: Влахов 1970, 268-269. Весникот „Македонско дело“ излегувал на секој 10 и 25 ден во месецот. Првиот број бил издаден на 10 септември 1925 година, а последниот на 25 мај 1933 година. Во меѓувреме биле издадени 179 броја од истиот.

¹² *Македонско дело*, 2/40, 25.04.1927, 2-3.; *Македонско дело*, 2/41, 10.05.1927.; *Македонско дело*, 2/44, 1927, 3.; *Македонско дело*, 3/68, 1928, 3-4.

¹³ *Македонско дело*, 2/46-7, 1927, 3.

¹⁴ Коробар, Ивановски (eds.) 1981, 79.

фронтмените на таа кампања. За таквиот негов статус придонело неговото членство во комунистичките организации, во и надвор од Бугарија.

Имено, во 1927 година Дино Ќосев станал член на Бугарската комунистичка партија (БКП), која во тоа време уживала висок авторитет во меѓународното комунистичко движење.¹⁵ Како член на БКП, во 1933 година емигрирал во Советскиот Сојуз, каде работел како ветеринар. Угледот на БКП ѝ обезбедил голем број кадри во меѓународните комунистички организации, дури и на највисоките функции.¹⁶ Поради тоа, Ќосев бил прилично активен во Коминтерната, каде станал вистински гласноговорник на ВМРО-Обединета во врска со ставот за неопходноста од признавање на одделна македонска нација. Од една страна како член на ВМРО-Обединета, а од друга страна како активен кадар на Коминтерната, Ќосев поднесувал во Коминтерната специјални извештаи за барањата на ВМРО-Обединета. Неговите извештаи уште повеќе го отвориле патот до Резолуцијата за македонското прашање од 1934 година, со која Коминтерната признала постоење на македонската, заедно со тракиска и добруцанска нација.¹⁷ По донесувањето на Резолуцијата на Коминтерната, Дино Ќосев бил активно вклучен во работната група, која ја формирало Задграничното биро на БКП, со цел да изработи план за проучување на прашањето за македонскиот јазик и нација.

Со завршувањето на Втората светска војна, идеологијата за која се залагал Дино Ќосев, станала власт во Бугарија. Во такви услови, во 1948 година тој се вратил во Бугарија, каде започнал да работи во Министерството за земјоделство и шумарство. Сепак, работата во наведеното министерство не го оддалечила од перото. Неговите статии на разни теми од македонската историја и тогашната актуелна политика имале загарантиран пласман во официјалниот орган на БКП – весникот „Работническо дело“.¹⁸ Речиси во исто време со враќањето на Ќосев во Бугарија, Резолуцијата на Информбирото од 1948 година ја исфрлила Југославија и нејзините комунисти од заедницата на земји на „народната демократија“. Околу осумдесет комунистички и работнички партии низ Светот ја поддржале Резолуцијата на Информбирото, а ниту една не ја поддржала Југославија. Со тоа настапил и самракот на позитивните односи меѓу југословенското и бугарското комунистичко раководство.

¹⁵ Повеќе за статусот на БКП види: Катарџиев 1983, 7-8.

¹⁶ *Ibid.* 8

¹⁷ Повеќе за патот до Резолуцијата види: Катарџиев, 1983, 328-352.

¹⁸ Статии на Дино Ќосев во в. Работническо дело види: Чашуле (Ed.) 1970, 148-152; 267-270.

Иако негирањата на македонската нација и македонскиот јазик од страна на Бугарија ќе бидат долгорочно најголемата последица на овој судир, тие не биле и „првата жртва“ на истиот.¹⁹ Додека БКП ја преиспитувала својата политика кон македонското прашање, во Бугарија започнала силна антијугословенска пропаганда, која ќе трае до средината на 50-тите години на XX век. Притоа, југословенските комунисти и нивните поддржувачи ги добиле епитетите „титоисти“, „шовинисти“, „бандити“, „предавници на марксизмот“, „агенти на англо-американскиот империјализам“ и „фашисти“.²⁰ Свој прилог кон таквата нова политика на неговата партија дал и Дино Ќосев, кој во неговата статија „*Заветите на Илинденското востание*“, меѓу другото изразил жалење што „разни фалсификатори на историјата“ тргнале „...ревностно да копаат јаз помеѓу бугарскиот и македонскиот народ...“, но заклучил дека сето тоа е попусто, затоа што „...пријателството на двата братски народи – бугарскиот и македонскиот – е цементирано со обилната заеднички пролеана крв против великобугарската реакција...“.²¹ Конечно, во 1951 година ја издал и книгата „*Титовци без маска*“, каде на повеќе од 200 страници ја објаснува „долгата историја на предавничкиот пат“ на југословенските раководители.²² Со слични термини, Ќосев ќе ги поздравува „титофашистите“ и во подоцнежните негови дела. Во меѓувреме, од 1950 година Ќосев станал член на редакцијата на весникот „Работническо дело“.

Според одлуките на XVI пленум на БКП од јули 1948 година, училиштата во Пиринска Македонија добиле нов предмет.²³ Наместо претходно воведената во 1947 година „македонска историја“, новиот предмет го добил името „историја на македонското ослободително движење“, а соодветно биле суспендирани и одредени корекции на толкувањата во бугарските учебници, планирани во 1947 година.²⁴ Најголем проблем за започнувањето на наставата, уште при првиот обид, додека односите со

¹⁹ Периодично во текот на 50-тите години, Југославија ќе добива релативно прифатлив третман само од скандинавските комунистички партии, како и од комунистичките партии во Велика Британија и Италија.

²⁰ Маринов 2020, 57.

²¹ *Работническо дело*, 1.8.1948. цитирано од: Чашуле 1970, 151.

²² Ќосев 1951.

²³ Резолуција на XVI пленум на БКП види: Чашуле 1970, 139-142. Одлуката е дадена во точка 4.

²⁴ Стојков 2016, 66. Министерство на просветата на 22.11.1947 година изготвило упатство за исправки на учебниците по историја, со цел да се отстранат сфаќања и толкувања карактеристични за големобугарскиот шовинизам.

Југославија сè уште биле добри, претставувал недостатокот на соодветен учебник. За решавање на тој проблем претходно не можеле да помогнат ниту историчарите од НР Македонија, кои сè уште го немале решено тоа прашање во својата држава. Во таква ситуација, за изработка на таквиот учебник бил задолжен Дино Косев, а било предвидено предметот да се одвива „на јазикот зборуван од страна на македонските револуционери“, што според креаторите на предметот бил бугарскиот.²⁵ Предметот во Пиринска Македонија започнал да се изучува во учебната 1950-51 година,²⁶ со своевидниот учебник на Дино Косев, насловен како „Борбите на македонскиот народ за ослободување“.²⁷ Следните неколку години претставуваат продуктивен дел од неговата кариера како историчар. Во 1953 година, по повод 50-годишнината од Илинденското востание, во печат излегла негова книга со релативно скроман обем (137 страници), насловена како „Илинденско востание“, за веќе следната година да излезе во печат и неговото најголемо дело „История на македонското национално револуционно движење“, во издание на Националниот совет на Отечествениот фронт.²⁸ За историографската димензија на овие, но и сите други дела кои го третираат македонското ослободително движење, како и за неговите ставови искажани во нив, анализата ќе следува во вториот дел од нашиот труд.

Во следните години, „под капата на БКП“ продолжува да се развива и неговата новинарска кариера. Така, во периодот 1956-1957 година бил дописник на партиското гласило „Работническо дело“ во Берлин, а од 1958 до 1966 година бил заменик главен редактор на посочениот весник. Во 1961 година го добил највисокото одликување во тогашна Бугарија, орденот на Народна Република Бугарија (II степен), доделуван за исклучителни заслуги за државата.²⁹ Во тој период, Дино Косев бил секако „прва виолина“ на бугарската историографија и се наоѓал на високо скалило на општествената пирамида во Бугарија.

Во март 1963 година на еден пленум на ЦК на БКП се случил голем пресврт во бугарската идентитетска политика кон Македонија, а Бу-

²⁵ Во основните училишта биле предвидени 8 лекции во учебна година, во средните – по една лекција неделно, а во училиштата надвор од Пиринска Македонија биле предвидени 4 лекции годишно. Стојков 2016, 66

²⁶ Стојков 2016, 71.; Маринов 2020, 57.

²⁷ Косев 1952.

²⁸ Косев 1953.; Косев 1954.

²⁹ Во текот на неговиот живот ќе го добие и орденот Георги Димитров (1971) и Златната игла на Лигата за дружба меѓу народите (1970).

гарија се вратила на позициите од пред воспоставувањето на комунизмот. На Пленумот, Генералниот секретар на ЦК на БКП, Тодор Живков ги истакнал тезите, прифатени уште претходно од Политбирото на БКП, кои Бугарија со мали модификации ги застапува до денес. Имено, Живков отфрлил постоење на македонска нација надвор од Вардарска Македонија, целосно отфрлил постоење на македонски јазик, кој го окарактеризирал како „западен дијалект на бугарскиот јазик“ и ја истакнал „бугарската национална свест“ на македонските револуционери од крајот на XIX и почетокот на XX век. Понатаму, тој утврдил дека „Македонија е колевката на бугарската Преродба, на создавањето на бугарската нација“, но исто така и отфрлил било каква македонска дијаспора во европските и прекуокеанските држави.³⁰ За Живков, Македонците биле случаен производ, кој се формирал само во Вардарска Македонија. „Не би било марксистички“ од страна на Бугарите, изјавил Живков, да се откажат од својата историја.³¹ Така, раководството на Партијата не се двоумело да навлезе длабоко во историографските и лингвистичките дебати, формулирајќи ги аксиомите околу кои ќе се воспостави „симфонија“ меѓу сите академски институции и структурите на Централниот комитет на Партијата.

Кратко време по мартовскиот Пленум, Дино Косев станал претседател на Сојузот на македонските културно-просветни друштва (Съюз на македонските културно просветни дружества). На таа функција Косев ќе остане до крајот на неговиот живот, а кратко по неговата смрт институцијата била укината. Споменатиот Сојуз на македонските културно-просветни друштва е организација на Македонците од Вардарска и Егејска Македонија, кои живееле на територијата на Бугарија.³² Раководството на Сојузот во декември 1965 година целосно ја одобрило партиската линија од мартовскиот пленум, а членовите на Сојузот биле повикани гласно да ја афирмираат „историската вистина“ за Македонците, како „неразделен дел од бугарската нација“.³³ За таа цел, Сојузот предложил и

³⁰ Маринов 2009, 492.

³¹ Маринов 2020, 74. Комунистичките власти во државите, кои биле дел од Источниот блок во основа по примерот на Ј.В.Сталин во Советскиот Сојуз, го користеле марксизмот, односно отстапувањето од него како идеолошко оправдување за секоја политика, која требало да се спроведе. На тој начин, партијата се поставувала како единствен и врховен толкувач на марксизмот, често промовирајќи идеи и политики кои немале ништо заедничко со наведениот филозофски правец.

³² Повеќе за активностите на оваа организација види: Маринов 2020, 182-189.

³³ Маринов 2020, 185.

конкретни мерки, како укинувањето на програмата на македонски јазик на Радио Софија. Друга задача на Сојузот била да се грижи за бегалците, кои во 1948 година од Егејска Македонија влегле во бугарските граници. По тоа прашање, Дино Ќосев барал да се одделат Грците и Бугарите меѓу бегалците и да се додели бугарско државјанство на „етничките Бугари“.³⁴ Барањето Бугари меѓу бегалците ќе биде една од главните задачи на Ќосев во тој период. Во 70-тите години, Сојузот ќе има задача меѓу сите „Бугари протерани од Македонија“ да инспирира „чувство на неограничена преданост“ кон БКП, и да ги нападне „фалсификувањата на нашата [бугарска б.н.] историја“.³⁵

По прашањето за напад на фалсификувањата, Ќосев своето „ново разбирање на Гоцевата личност“, го најавил кратко време по Пленумот, во пресрет на Илинден во 1963 година, преку весникот „Работническо дело“.³⁶ Со новите ставови, во 1967 година напишал една кратка книга за Гоце Делчев, која во 1968 година речиси целосно ја инкорпорирал како предговор во писмата на Гоце Делчев, кои под наслов „Гоце Делчев. Писма и други материали“ се појавиле во Софија.³⁷ Понатаму, во 1968 година Ќосев заедно со Ламби Данаилов се појавува и како редактор на еден зборник составен од спомени на револуционери, насловен како „Илинденско-Преображенското востание 1903—1968“.³⁸

Во текот на својата богата кариера како општественик, новинар и историчар, Ќосев бил и член на Националниот совет и на Президиумот на Отечествениот фронт, како и на Националниот комитет за заштита на мирот и на Славјанскиот комитет во Бугарија. Починал на 75 годишна возраст во Софија, на 3 јануари 1977 година.

II

Вториот дел од трудот ќе има за цел да прикаже како наведените политички настани во Бугарија, поврзани со македонското прашање, се одразиле во историографските дела на Дино Ќосев. За таа цел, ќе бидат презентирани неколку прашања од историјата на Македонската револуционерна организација (МРО) низ делата на Ќосев, како класични примери за она што се случувало во неговото творештво во соодветните

³⁴ Маринов 2020, 202.

³⁵ Маринов 2020, 186.

³⁶ *Работническо дело*, 1.8.1963, 2.

³⁷ Ќосев 1967.; Ќосев 1968.

³⁸ Ќосев, Данаилов 1968.

периоди. Треба да се напомене дека во овој дел од трудот нема да претендираме да настапиме апологетски, посебно поради фактот што како плод на работата на македонската и бугарската историографија произлегле десетици томови и илјадници страници во однос на секое од прашањата, за кои своето мислење го искажал и Дино Ќосев. Во таква ситуација, може ли еден труд од скромен карактер да ги доведе во состојба *ad acta* сите тие прашања? Затоа, наместо да полемизираме со авторот, низ следните страници ќе дадеме шанса неговото творештво да полемизира самото со себе, откривајќи ни дали и колку историчарот успеал да се избрише себеси, односно дали и колку успеал да ја избрише неговата улога од историскиот наратив. Сите извадоци од делата на Дино Ќосев ќе бидат презентирани на јазикот на кој беше пристапено до нив.

ПЕРИОД НА ПРЕИСПИТУВАЊЕ – НОВОТО ТОЛКУВАЊЕ НА АВТОНОМИЈАТА

По раскилот на односите со Југославија во 1948 година, Георги Димитров го оспорил македонскиот јазик, но не и нацијата. Историографските дела, пак по инерција од претходниот период, не отстапувале радикално од курсот на „димитровскиот период“, а судирот меѓу двете комунистички раководства бил на лична основа. Во такви услови, во книгата „Илинденско востание“, издадена во 1953 година, крајната цел на Организацијата и принципот на автономијата, Дино Ќосев ги објаснил вака:

„...Принципът за политическата автономия на Македония за Гоце Делчев, Ѓорче Петров и другите ръководители на организацията се покриваше с принципа за самостоятелна македонска държава. Ръководителите на Вътрешната организация бяха противници на играта на автономия като параван за присъединяване Македония към България или друга балканска държава - игра, която тогава и по-късно усилено и настойчиво се провеждаше било от Македонския върховен комитет на фердинандовите генерали Цончев и Николаев, било от Иван Гарванов, Борис Сарафов, Христо Матов и дурги действащи в редовете на организацията великобългарски шовинисти и агенти на българската завоевателна политика спрямо Македония....“³⁹

³⁹ Ќосев 1953, 10.

Кон самиот крај на истото дело, говорејќи за разликите во ставовите на поединци во однос на општоприфатениот принцип за крајната цел на Организацијата, Косев пишува:

„...Скопският окръжен комитет, ръководен от Христо Матов, издаваше хектографиран лист „Санстефанска България“, а членът на ЦК д-р Христо Татарчев считаше автономията като етап за присъединяването на Македония към България. Схващанията на тези двама на времето си видни ръководители на организацията нямаха нищо общо с общоприетия принцип за автономията, за самостоятелна македонска държава....“⁴⁰

Во следната 1954 година, во печат излегла книгата *„История на македонското национално револуционно движение“*, каде во делот што се однесува на целите на Организацијата читаме:

„При създаването на револуционната организация през зимата на 1893-1894 г. и в първите година на револуционната дейност нейните цели не били точно и ясно определени. На друго място бяха цитирани спомените на първия председател на Централния комитет в Солун д-р Христо Татарчев, от които се вижда, че създателите на този комитет се клатушкали между исканието за „прямо присъединение на Македония към България и за „автономна Македония“, и че когато те все пак се установили върху последното, се ръководили от мисълта, какво „една автономна Македония сетне би могла по-лесно да се съедини с България. Забележително е в това отношение, че Христо Матов, един од видните ръководители в организацията от онова време, през зимата на 1896-1897 г. издавал в Скопие от името на скопското окръжно ръководно тяло хектографиран в. „Санстефанска България“, в който открито се пропагандирала идеята за присъединяване на Македония към България. Тези и други подобни говорят, че на прво време в мисълта на редица ръководители била залегнала идеята за присъединяване на Македония към България, очевидно навеяна и донесена от пребиваването им в пределите на българската държава и изразяваща тежненијата на българската буржоазия и свързаната с неа македонска емиграция в България.“⁴¹

⁴⁰ Къосев 1953, 100.

⁴¹ Къосев 1954, 138.

Ако ги анализираме внимателно горенаведените извадоци од делата на Дино Ќосев, забележливо е дека толкувањата во двете дела не се наполно спротивни едно од друго, затоа што едно биле општоприфатените принципи на Организацијата, а сосема друго биле ставовите на наведените, но и други поединци. Меѓутоа, забележлива е и една друга работа – историчарот Дино Ќосев во 1954 година, при истиот наратив сакал да покаже нешто сосема друго, од она што историчарот Дино Ќосев сакал да го покаже во 1953 година. Имено, спомените на Христо Татарчев, врз основа на кои се детерминира ставот на Татарчев на Дино Ќосев му биле еднакво достапни и во 1953 година и во следната 1954 година.⁴² Меѓутоа, ако во 1953 година толкувањето на Ќосев е дека ставовите на Матов и Татарчев немале ништо заедничко со општоприфатениот принцип за автономијата на Македонија, во 1954 година истите ставови на Матов и Татарчев му покажале на Ќосев дека кај редица раководители на Организацијата била присутна идејата за присоединување на Македонија кон Бугарија. Истовремено, Ќосев целосно го напуштил толкувањето за некаков општоприфатен принцип за автономијата, истакнувајќи дека целите на Организацијата не биле точно и јасно определени.⁴³ Променетите толкувања на дел од фактите во ова дело, претставуваат најава за променетите ставови кај авторот, иако во тој момент сè уште не противречат на претходното. Духот на „димитровскиот период“ полека, но сигурно, ја напуштал бугарската историографија. Случајно или не, само три месеци пред објавувањето на книгата „История на македонското национално револуционерно движење“ (јули 1954 г.), во март 1954 година на чело на БКП застанал Тодор Живков, човекот кој ќе биде *spiritus agens* на решавачкото поместување на бугарската политика и историографија по македонското прашање.

„НОВОТО РАЗБИРАЊЕ НА ГОЦЕВАТА ЛИЧНОСТ“

Уште во статиите, кои под псевдонимот Клисуров ги објавувал во весникот „Македонско дело“ во меѓувоенниот период, Дино Ќосев посветил внимание на Гоце Делчев, каде го именувал како „символ на стреме-

⁴² Спомените на Христо Татарчев биле еднаш запишани и објавени во дваесеттите години на XX век од Љубомир Милетич, а втор пат запишани и објавени лично од Татарчев во триесеттите години на XX век.

⁴³ Единствена константа во двата наративи е острата критика кон Врховниот македонски комитет, кој целата тогашна комунистичка историографија го сметала за „творба на бугарскиот двор“ и антипод на Организацијата.

жот за слободен живот на цел еден народ“.⁴⁴ По Втората светска војна, веќе како угледен историчар, Ќосев му посветил триесетина страници од книгата „История на македонското национално револуционно движење“ на својот сограѓанин.⁴⁵

Притоа, Ќосев тргнал од првите чекори на Гоце по кукушките калдрмени улици, а почетокот на образовната одисеја на Делчев го опишал вака:

„Гоце Делчев като ученик първоначално в униатското (католишкото), а после в екзархийското училище проявявал доста широка любознателност. Той се сдружил с възрастни кукушани, които разказвали героични приказки и пеели бунтовни песни. Един од тези възрастни приятели на Гоце, доста начетенит на времето си Христо Бучков, му разправял за далечни страни, за исторически събития, за разни действителни и митически герои, а друг Поне Иќюлиев, му давал книжки за четене.

Штом свършил III клас в кукушкото училище, Гоце трябвало да се посвети в еснафските работи и да стане пръв помощник в дюкяна на своя баща. Но още първите месеци показали, че Гоце не само не може или не иска да вари прочутото бащино каймаклия кафе, но и че меракът по гимназията в Солун не го стимулирал да се учи като чирак в бакалина Христо Басмаджиев. Тогав се намесили Гоцевите учители и неговите възрастни приятели Христо Бучков и Поне Иќюлиев - всички те съветват и уговарят чико Никола да прати своя умен и ученолюбив син в Солунската гимназия.“⁴⁶

Пленумот на БКП од 1963 година, на кој „главна ѕвезда“ бил генералниот секретар на Партијата, Тодор Живков, ја најавил новата бугарска политика и го означил почетокот на историографскиот пинг-понг во врска со македонското прашање, кој трае до денес. Дино Ќосев по неколку месеци преку весникот „Работническо дело“ најавил „ново разбирање на Гоцевата личност“⁴⁷ и напишал во 1967 година една кратка книга за Гоце Делчев.⁴⁸ Истовремено, Ќосев се промовирал и како голем ис-

⁴⁴ *Македонско дело*, 2/40, 25.04.1927, 3.

⁴⁵ Ќосев 1954, 157-181.

⁴⁶ Ќосев 1954, 159-160.

⁴⁷ *Работническо дело*, 1.8.1963, 2.

⁴⁸ Ќосев 1967.

тражувач на писма и документи поврзани со Делчев. Токму Дино Ќосев е историчарот, кој ја предал личната архива на Гоце Делчев во Централниот државен архив во Софија.⁴⁹ Резултатите од својата работа, Ќосев ги објавил во големото дело „Гоце Делчев. Писма и други материјали“, кое во 1968 година се појавило во бугарската престолнина.⁵⁰ Во книгата покрај 233 писма, телеграми, записки и други материјали на Гоце Делчев, како вовед била вметната и кратката книшка, која Ќосев ја напишал во 1967 година. Оваа постапка на Ќосев (додавањето на биографија во книга составена од документи), неколку години подоцна Христо Андонов-Полјански ја оценил како „нешто невообичаено во историографијата“⁵¹, а била силно критикувана од целата македонска историографија.⁵² Но, што е тоа што им пречело на историчарите од Скопје? Во биографскиот дел, Ќосев го искористил наративот од неговата биографија за Гоце од 1954 година, но извршил одредени корекции. Во продолжение ќе биде даден описот на училишните денови на Гоце, со тоа што во функција на полесно снаоѓање во текстот, сите додадени делови во наративот ќе бидат означени со задебелени букви, а сите избришани ќе бидат означени со голема заграда.

„[Гоце Делчев] като ученик първоначално в **българското** униатско[то] (католишко[то]), а после в **българското** екзархийско[то] училище проявлявал доста широка любознателност, **усърдно и с успех усвоява преподаваните предмети**. Той се сдружил с възрастни кукушани, които разказвали героични приказки и пеели бунтовни песни. Един од тези възрастни приятели на Гоце, доста начетеният на времето си Христо Бучков, му разправял за далечни страни, за исторически събития, за разни действителни и митически герои, а друг Поне Икюлиев, му давал книжки за четене **с не по-малко интересно и увлекателно съдържание**. Щом свършил III клас в **българското** кукушко[то] училище, Гоце трябвало да се посвети в еснафските работи и да стане пръв помощник в дюкяна на своя баща. [Но] още първите месеци показали, че Гоце не само не може или не иска да вари прочутото бащино каймаклия кафе, [но и че меракът по гимназията в Солун не го сти-

⁴⁹ Таа архива ќе биде основа за други бугарски историчари да објавуваат документи за Гоце Делчев, кои наводно сакал да ги објави Ќосев. Види: Бурилкова, Билярски 2003.

⁵⁰ Ќосев 1968.

⁵¹ Полјански (Ed.) 1972, 239.

⁵² Види: Лапе 1968, 207-212.; *Нова Македонија*, 15.6.1968.

мулирал да се учи како чирак во бакалина Христо Басмаџиев.]. Баќата решава тогаш да направи од сина си трговец, но желанието да се учи не поопшрва подраствачиот Гоце да преуспева како чирак при бакалина Христо Басмаџиев. Тогаш се наметнале Гоцевите учители и неговите возрастни пријатели Христо Бучков и Поне Иќулиев - всички те советваат и уговарат чико Никола да прати своја умен и ученољубив син во **българската гимназија во Солун**.⁵³

Само површниот поглед врз промените кои биле извршени во првобитниот наратив, открива дека покрај неколку несуштински промени, главниот фокус е додавањето на придавката **българско/а** пред сите институции, каде Гоце поминал дел од животот. Понатаму, многу фрази и поими од претходните дела на Ќосев не го виделе светлото на денот во неговата најнова книга. Така, токму во ова дело на Ќосев, неговиот роден град и родниот град на Гоце Делчев, градот Кукуш се претворил од „гнездо на националното възраждане и револуционната борба на македонскиот народ“, како што Ќосев го оценил во 1954 година, во „гнездо на българското национално Възраждане и на револуционните борби на Македонија и Одринско“.⁵⁴ Зборовите „когато цяла Македонија се задушавала од елинизаторскиот натиск“ се заменети со „когато българите во Мизия, Тракија и Македонија се задушавали под елинизаторскиот натиск“.⁵⁵ Дури и самиот поим „Македонија“ често е заменет со зборовите „Европска Турција“.⁵⁶ Сметаме дека наведените примери говорат доволно за *новото разбирање на Гоцевата личност* на Дино Ќосев и покажуваат што е тоа што Ќосев „го разбрал“ во 1963 година. Сите значајни промени во однос на претходните биографии на Гоце Делчев, пишувани од истиот автор, се исклучиво тенденциозно поставени, за да ја покажат *бугарската линија* на Гоце. Всушност, Ќосев го димензионира старниот наратив од своите книги, според новите политички прилики, односно според новите аксиоми, кои ги поставила Партијата. Целата бугарска историографија после Ќосев, до денешни дни го фокусира перото кон образованието на Гоце Делчев, при што придавката *български* е задолжителен декор на секој историски наратив во Софија. За сметка на тоа, во втор план се ставаат идеалите и целите на неговата борба. Но, како

⁵³ Ќосев 1968, 15-16.

⁵⁴ Ќосев 1954, 157.; Ќосев 1968, 13.

⁵⁵ Ќосев 1954, 157.; Ќосев 1968, 13.

⁵⁶ Ќосев 1954, 162.; Ќосев 1968, 17.

Дино Ќосев оценил за што се борел Гоце? Ако во весникот „Македонско дело“ во 1927 година прочитавме дека тој бил „символ на гигантскиот стремеж за слободен живот на цел един народ“⁵⁷, а во книгата „Илинденско востание“ во 1953 година прочитавме дека принципот за автономија за него „се покриваше с принципа за самостојателна македонска држава“⁵⁸, во 1963 година Гоце Делчев е оценет вака:

Той е голям български патриот и непримирим борец за слободата на народа, за благо на човека. Убеден интернационалист, Гоце мечтае за разбирателство и дружба меѓу народите. Той е верен ученик и достоин последовател на великиот [Васил б.н.] Левски.⁵⁹

На тој начин, во очите на Дино Ќосев, партискиот Пленум од 1963 година го претворил Гоце во „нај-изгънатият деец на националноосвободителното движение на българското и другото поробено население в Македония и Одринско“, верен ученик и следбеник на Васил Левски и голем поборник за идејата за обединување на бугарската нација.⁶⁰ Всушност, 60 години по смртта на Гоце, Пленумот на БКП целосно ги рedefинирал идеалите на неговата борба. Во своето дело, Дино Ќосев во 1968 година останал на иста линија со Дино Ќосев од периодот пред 1963 година само во една работа. Тоа е прилично нагласеното *идеолошко димензионирање на Делчев*, како социјалист, па низ делата на Дино Ќосев исправноста на постапките на Делчев се поткрепува со мислите на Сталин, Георги Димитров, Велко Червенков и други комунистички раководители.⁶¹ Очигледно, тука БКП немала потреба да интервенира.

ПРВАТА ЦРТИЧКА МЕЃУ ИЛИНДЕН И ПРЕОБРАЖЕНИЕ

Во 1927 година, во весникот „Македонско дело“, Клисуров (Ќосев) објавил статија под наслов „Героите на Крушовската република“, пос-

⁵⁷ *Македонско дело*, 2/40. 25.04.1927, 3.

⁵⁸ Ќосев 1953, 10.

⁵⁹ Ќосев 1968, 30-31.

⁶⁰ Ќосев 1968, 5.

⁶¹ Ќосев 1954, *passim*. Факт е дека Гоце бил близок до социјалистичките идеи. Всушност, социјализмот, како модерна појава во времето кога живеел Делчев, со своите принципи се спротивставувал на тогашниот поредок, па бил особено привлечен за младите македонски револуционери, кои гореле од желба да го променат токму поредокот, во кој се наоѓале. Меѓутоа, комунистичката историографија, во и надвор од Бугарија, го пренагласувала тој момент.

ветена на револуционерите Никола Карев и Питу Гули.⁶² Во самиот почеток на статијата, Клисуров пишува:

„От единия до другия край на поробена Македонија по гори и селища, са пълнели те в она исторически Илинден и с безаветен героизм са градели народната свобода. Защото, делото на Крушовската република, както и целото Илинденско въстание, е дело на целия Македонски народ.“⁶³

Во рамките на одбележувањето на 50-годишнината од Илинденското востание, Дино Ќосев ја објавил кратката монографија, под наслов „Илинденско въстание“, каде дал интересно толкување на привремената востаничка власт во Крушево:

„Събитията около създаването и краткото съществување на Крушовската република представляват не само исторически интерес, но те са и от голямо принципиално значење от гледна точка на осветлявање важните принципи за целите на Втрешната македоно-одринска револуционна организација, за разбирањето на карактера на въстанието и на тактиката и стратегијата на въстанишките дејствија.“⁶⁴

Во горенаведеното толкување, деновите кога Крушево било под привремена востаничка власт, која во постарата литература предимензионирано се истакнува како Крушевска република, Ќосев ги поврзал со принципите на Организацијата, опишани во почетокот на истото дело, со зборовите: „Принципът за политическата автономия на Македонија за Гоце Делчев, Ѓорче Петров и другите ръководители на организацијата се покриваше с принципа за самостојателна македонска држава.“⁶⁵ Според тоа, во времето кога Ќосев ги пишувал овие дела, тој го поврзувал востанието исклучиво со македонскиот народ, а „постоењето на Крушевската република“ го гледал како откривање на целите на Организацијата.

Друг важен момент од анализата претставува самата композиција на делото. Историската методологија сугерира сразмерност на деловите, што во основа значи на секој факт да му се најде соодветното место, според неговата тежина, при што целосно се исклучуваат личните

⁶² *Македонско дело*, 2/46-47, 1927, 3-4.

⁶³ *Македонско дело*, 2/46-47, 1927, 4.

⁶⁴ Ќосев 1953, 73.

⁶⁵ Ќосев 1953, 10.

желби на авторот.⁶⁶ Па така, четвртата глава од делото е именувана како „Илинден в Битолски вилает“, каде востанието во Битолскиот револуционерен округ е елаборирано по кази и револуционерни реони.⁶⁷ Следната, петта глава во книгата е именувана како „Възстанишки движењия в другите вилаети“, каде се раскажува за востанијата во Одринскиот, Солунскиот и Скопскиот вилает.⁶⁸ Притоа, на четвртата глава се посветени 23, а на петтата глава 9 од вкупно 137 страници на делото. Според тоа, јасно е дека Ќосев во ова дело не ставил знак на еднаквост меѓу востанието во „Битолскиот вилает“ и востаничките дејствија во другите вилаети.

По политичките промени, кои настанале во 1963 година, се случила и генералната промена на курсот на бугарската историографија во контекст на македонскиот национален идентитет. Во 1968 година, истата година кога Ќосев ја објавил книгата *Гоце Делчев. Писма и други материали*, била објавена и една книга со спомени на револуционери, уредена од Дино Ќосев и Ламби Данаилов. Насловот на книгата гласел: „Илинденско-преображенското востание 1903-1968“.⁶⁹ Пред спомените на револуционерите, било обработено Востанието од неколку бугарски историчари. Дино Ќосев го напишал воведот во самата книга, каде веќе во првиот пасус истакнал:

„Въстанието в Македонија и Одринско през лятото и есента на 1903 г., запечатано на страниците на нашата национална историја под името Илинденско-преображенско въстание, представлява и етап на продължително историческо развитие, и връх по дълъг път на упорита и кървава борба за освобождение от османско национално робство и султанско-феодална икономическа и социална експанзия. Началото на този път се крие в далечното минало на консолидиране и възмъжаване на българската нация и по неговите зигзаги се издигат грамадните фигури на просветители като Паисий Хилендарски и Неофит Рилски, прославени национални водачи като Васил Левски и Христо Ботев, храбри револуционери и войводи като Гоце Делчев и Дамян Груев“.⁷⁰

⁶⁶ Šamić 2003, 68.

⁶⁷ Ќосев 1953, 57-80.

⁶⁸ Ќосев 1953, 81-89.

⁶⁹ Ќосев, Данаилов 1968.

⁷⁰ Ќосев, Данаилов 1968, 5.

Според горенаведениот извадок, она што за Ќосев некогаш било „дело на целиот македонски народ“, сега истиот автор го ставил во контекст на развојот на бугарската нација и националната историја на бугарскиот народ. Притоа, имињата на Гоце Делчев и Даме Груев се нашле „рамо до рамо“ со ликот и делото на Васил Левски, на Христо Ботев, но и на Паисиј Хилендарски и Неофит Рилски. Така, Ќосев го потцртал *бугарскиот карактер* на ова востание и го сместил во бугарската национална историја, како уште едно *востание за обединување на цела Бугарија*.

Ако во композицијата на книгата на Ќосев за Илинденското востание од 1953 година, била јасно истакната „тежината“ на настаните во Битолскиот вилает, споредена со другите вилаети, тука затекнуваме поинаква ситуација. Имено, поглавјето посветено на *„Востанието во Битолскиот револуционерен округ“* зафатило дури и помал дел од книгата, во споредба со *„Востанието во Одринскиот револуционерен округ“*.⁷¹ Во книгата константно се настојува заедничката борба на македонското и одринското население за автономија на Македонија и Одринско да се претстави како борба кон единствена цел – обединување кон Бугарија. Ова дело, во чија редакција се нашол и Ќосев, има големо значење од аспект на односот на бугарската историографија кон востанието. Имено, заедно со зборникот на раскази, насловен како *„Илинден - Преображение 1903“*,⁷² оваа книга ја најавила промената на третманот за востанието во Одринско, од страна на бугарската историографија. По оваа промена, делата во кои Преображенското востание се третира како одделно заминале во историјата, иако во 1955 година еден таков зборник бил издаден од репрезентативна бугарска државна институција – Националниот совет на Отечествениот фронт.⁷³

Евидентно е дека целиот живот и целата професионална кариера на Дино Ќосев се движела во орбитата на Бугарската комунистичка партија (БКП). Откако прилично рано се откажал од кариерата како ветеринар, најголемиот дел од функциите кои ги извршувал биле политички дирижирани. Таквиот близок однос со комунистичката власт во Бугарија, бил неговата добитна комбинација за добивање висок општествен статус, па дури и државни ордени и награди. Меѓутоа, следењето на

⁷¹ Ќосев, Данаилов 1968, 21-53; 79-116.

⁷² Константинов et al (Eds.), 1968.

⁷³ *Преображенско востание 1903, 1955*.

патот, кој го зацртала Партијата, ќе има реперкусии и врз историографското творештво на Ќосев. Како главен гласноговорник во историографската смисла на бугарската комунистичка власт, токму тој бил човекот, кој требало да ги спроведе низ своите дела политичките правци, кои ги одредувала Партијата. Пленумот на БКП од 1963 година, каде Тодор Живков ги поставил историографските и лингвистичките аксиоми на Партијата, бил своевиден тригер за академската заедница во Бугарија да ги нападне македонската нација и македонскиот јазик. Меѓутоа, таквиот пресврт се покажал како проблематичен за Дино Ќосев, кој во меѓувоедниот период, како гласноговорник на ставовите на ВМРО-Обединета во Коминтерната, бил еден од фронтмените на кампањата за признавање на посебноста на македонската нација. Всушност, политичките промени го довеле во ситуација да треба да го негира сето она, за кое се борел во неговата младост. Во последната деценија од неговиот живот, Ќосев со нови историографски дела успеал да ги усогласи ставовите и толкувањата со Партијата. Така, тој успеал да го претстави Гоце Делчев како „голем бугарски патриот и следбеник на Васил Левски“, но и да ја стави првата цртичка меѓу Илинденското и Преображенското востание, сакајќи да ја изедначи борбата на населението во Македонија со населението во Одринско, како борба за обединување на Бугарија. Но, новите книги не ги покриле старите, во кои Ќосев ја истакнувал посебноста на борбата на македонскиот народ. Тие остануваат класичен пример за резултатите од влијанието на политиката врз историската методологија и целокупната историска наука. Показуваат дека научноста запира во моментот кога историографијата ќе започне да исполнува цели, кои се разликуваат од трагањето по вистината.

БИБЛИОГРАФИЈА

ОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ:

- Ќосев, Д. (Ed.). *Гоце Делчев. Писма и други материали*. БАН, Софија, 1968.
- Бурилкова, И., Биљарски Ц. (Eds.) *Из архива на Гоце Делчев. Задграничното претставителство на ВМОРО в Софија до крај на 1902 г.* Софија, 2003.
- Коробар П., Ивановски О. (Eds.). *Историска вистина. Прогресивната и општествена јавност во Бугарија и Пиринска Македонија за македонското национално прашање*.

Документи, студии, резолуции, апели и публицистички прилози 1896-1956. Култура, Скопје, 1981.

Чашуле, В. (Ed.) *Од признавање до негирање (бугарски ставови за македонското прашање).* Статии, говори, документи. Култура, Скопје, 1970.

НАУЧНА ЛИТЕРАТУРА:

Влахов, Д. *Мемоари.* Нова Македонија, Скопје, 1970.

Влахов, Т. *Кужуш и неговото историческо минало.* Софија, 1963.

Ѓорѓиев, В. *Слобода или смрт. Македонското револуционерно-националноослободително движење во Солунскиот вилает (1893-1903).* Табернакул, Скопје, 2003

Катарџиев, И. *Борба до победа т.2.* Мисла, Скопје, 1983.

Катарџиев, И. *Борба до победа т.3.* Мисла, Скопје, 1983.

Константинов, Г. et al (Eds.) *Илинден - Преображение 1903. Сборник разкази, откџси от романи стихотворенија и народни песни за Илинден - Преображение 1903.* Софија, 1968.

Кьосев, Д. *Типовци без маска.* Државно военно издателство, Софија, 1951.

Кьосев, Д. *Борбите на македонският народ за ослободение.* Софија, 1952.

Кьосев Д. *Илинденско вџстание.* Отечествени фронт, Софија, 1953.

Кьосев, Д. *История на македонското национално револуционерно движење.* Национален съвет на Отечественият фронт, Софија, 1954.

Кьосев, Д. *Гоце Делчев (Биографичен очерк).* Софија, 1967.

Кьосев, Д., Данаилов, Л. *Илинденско-Преображенското вџстание 1903-1968.* Софија, 1968.

Лапе, Љ. „Гоце Делчев. Писма и други материали. Издирил и подготвил за печат Дино Кьосев, Изд. БАН, Софија, 1967, 347.“ *Историја IV/2.* Скопје, 1968.

Маринов, Ч. „От ‘интернационализъм’ към национализъм. Комунистическият режим, македонският вџпрос и политиката към етническите и религиозните общности“ In Знеполски, И. (Ed.). *История на Народна Република Бџлгария, Режимът и обществото.* Сиела, Софија, 2009.

Маринов, Ч. *Македонското прашање од 1944 до денес - комунизмот и национализмот на Балканот.* Фондација Отворено општество, Скопје, 2020.

Митровиќ, А. *Расправања со Клио.* Фонд „Љубен Лапе“, Скопје, 1995.

Пандевски, М., Стоев-Грнката, Ѓ. *Струмица и струмичко низ историјата.* Општински одбор на Сојузот на здружението на борците од НОБ-Струмица/ ИНИ, Струмица, 1969.

Полјански, Х.А. *Гоце Делчев I, Гоце Делчев и неговото време.* Култура, Скопје, 1972.

Полјански, Х.А. *Гоце Делчев II, Преписка,* Култура, Скопје, 1972.

Преображенско вџстание 1903. Национален съвет на Отечественият фронт, Софија, 1955.

Стојанов, П. *Македонија во времето на Балканските и Првата светска војна (1912-1918).* ИНИ, Скопје, 1969.

Стојков, С. „Изучувањето на македонската национална историја во бугарските училишта“, In Мирасчиева С. (Ed.), *Современото воспитание и образование: состојби, предизвици и перспективи.* НУ Универзитетска библиотека Гоце Делчев, Штип, 2016.

Стојков, С. „Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон негирање 1948 – 1989“ In Петровска, С. (Ed.) *Годишен зборник на ФОН, 6/1,* Штип, 2016.

Šamić, M. *Kako nastaje naučno djelo: Uvođenje i metodologiju i tehniku naučno-istraživačkog rada – opšti pristup.* 9 izdanje. Svjetlost, Sarajevo, 2003.

ВЕСНИЦИ:

Македонско дело (1927, 1928)

Работническо дело (1948, 1963)

Нова Македонија (1968).

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ:

Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, <https://archive.org/details/reportofinternatointeuoft> (пристапено на 21.08.2021).

Dimitar DIMESKI
Professor of History

KLISUROV OR KJOSEV: THE TRUTH OF
ONE HISTORIAN AND ITS SWORD OF DAMOCLES

(summary)

This paper addresses the question of the man who spent the last period of his life fighting against the existence of the Macedonian nation, for the recognition of which he fought for a half of his lifetime. It is about Dino Kjosev, who was in a certain period of the history of People's Republic of Bulgaria, the "first violin" of the Bulgarian historiography. His entire work has constantly moved on the border between patriotism as a virtue, history as a science and political pragma, as a way to achieve high social status. The bottom lines will show the influence of politics, which is a constant danger to historical science, or "sword of Damocles" that hangs above the ideal of the historian to discover the scientific truth. On the way to the conclusion, we will first place Dino Kjosev in his historical time, treating his career through the events of the always turbulent Balkans, and then through his historiographical production we will contrast his works to each other. For that purpose, we will consider several issues from the history of Ottoman Macedonia, selected as classic examples of the general picture in his works in the relevant period. The paper shows a small segment of the eternal struggle of the historical methodology with the established party and state axioms.